

Dann den so schönen Morgenstern/ Evangelischer Lehre?» Ordet är den krubba, vari det lilla Jesusbarnet ligger lindat. Guldet blir symbol för tron, rökelsen för bönen och myrran för tålamodet (v. 8).

Dialogpsalmen kom icke att spela någon större roll i 1600-talets psalmlistoria, men den kan göra anspråk på att tillhöra ett mycket intressant och särpräglat avsnitt av denna historia. Detta gäller framför allt de psalmer, som synas stå i ett visst förhållande till de gamla mysteriespelen.

Bengt Wahlström.

Ritual och Böner.

INSTALLATIONSRIKUAL FRÅN STOCKHOLM

De liturgiska föreskrifterna om kyrkoherdeinstallation i Kyrkolagen 1686 äro synnerligen knapphändiga. Denna akt kunde därför utformas tämligen fritt under inflytande från ritualen för präst- och biskopsinviqning.

Kyrkoherdeinstallationerna i Stockholm ha icke alltid förrättats i samband med högmässan. År 1670 installerades den finske prästen några dagar efter pingst »om morgonen efter bönen»¹⁾. En intressant redogörelse för kyrkoherde Samuel Törlings installation i Maria kyrka den 8 maj 1706 finns bevarad²⁾. Före själva installationsakten ägde en särskild gudstjänst rum enligt följande ritual:

1. pro introitu spelas i orgona.
2. läses syndabekännelsen för altaret
3. siunges: frögder eder i thenna tid
4. Musciseras
5. siunges: wi tro uppå en Gud
6. Musciseras ad suggestum
7. effter predikan musciseras
8. slutas med en bön om gudsordet och wälsignelsen.

Efter denna inledande gudstjänst sjunges: Ach, blif hos oss, o Jesu Christ, då man träder fram til altaret. »Acten begynnes med: Kom helge Ande, Gud, effter hålles sermon och tal wid altaret,

¹⁾ Stockholms konsistorii prot. 18/5 1670.

²⁾ Acta consistorii Holmiensis 1706: 44.

upläses fulmacten, sedan träder kyrkoherden til altaret, faller på knä och aflägger sin ed med hand i bok etc. Acten slutas med: Min siäl skal lofwa Herren».

Här möter redan fullmakten och eden. Troligtvis har detta ritual brukats i Stockholm även år 1712, då Samuel Törling av ärkebiskopen installerades till pastor primarius »med wanlige ceremonier»³⁾.

Av ännu större intresse är emellertid ett annat ritual: Ordning wid kyrkoherdars inwigning i Stockholm 1782⁴⁾. Detta ritual är vida rikare än det formulär i P. Wetterbergs Sammandrag af Kongl. Förordningar, som Helander utförligt refererar⁵⁾. Och det står också närmare ritualet i 1811 års handbok. Likheten mellan stockholmsritualet och handboksritualet är i själva verket ganska stor. Uppenbarligen har huvudstadens liturgiska tradition här — liksom på flera andra områden — utövat inflytande på det revisionsarbete, som ledde fram till 1811 års handbok. Stockholmsritualet har följande utformning:

ORDNING WID KYRKOHERDARS INWIGNING I STOCKHOLM 1782

1. Sedan åtta dagar förut blifwit i Predikstolen kungjordt, at Församlingens kyrkoherde kommer följande sön- eller helgedag at i dess ämbete inställas, samt gudstiensten samma dag är slutad och Herrens wälsignelse wid altaret läst, sjunges Psalmen n:r 180: Kom helge Ande m. m., under hwilken först ordinandi assistenter, sedan ordinandus, så Ordinator med dess assistenter och Consistorii Notarien i högchoret framträda, hwarest ordinator går för altaret, ordinandus faller på knä midt för disken, dess assistenter stadna litet bak efter honom, och herrar consistoriales fördela sig på bägge sidor om honom.

2. Håller ordinator et tal hwaruti sluteligen föreställes ordnando hwad nödigt profwas.

3. läses Bönen: O Alsmägtige Ewige Gud m. m.

4. anmodas Församlingen at afhöra ordinandi fullmacht, som därpå af Notarien upläses.

5. därefter säger ordinator: Efter det du kallad är til detta Kyrkoherde ämbete, så hör först til och gif acht på thetta ord, som Guds Ande om samma tjänst och ämbete uptekna låtit.

6. Upläsa assistenterne hwar sit af följande språk, nemligen:

³⁾ Stockholms konsistorii prot. 3/6 1712.

⁴⁾ A 950:4 i Kungl. Biblioteket.

⁵⁾ Helander, Den liturgiska utvecklingen, I, sid. 491 f.

a) 1 Timoth. 3:1—7, b) Tit. 2:7, 8, c) Tit. 1:7, 8, 9, d) 2 Timoth. 4:1—5, e) 2 Timoth. 2:24—26, f) 2 Timoth. 2:15—16. g) 1 Timoth. 4:15—16, h) Actor 20:28—31, i) Hesek. 3:17, 18, 19.

7. Härefter tillägger ordinator: Här hörer man, at oss, som til kyrkoherdar etc. ... christeligen.

8. Sedan framställer Ordinator följande frågor, dem ordinandus med Ja beswarar, nemligen:

a) wil du då i Guds den Hel. Treefaldighets namn taga wid denna tjänsten och kyrkoherde ämbetet?

b) wil du winlägga dig därom, at det må rätt och wärdeliga Gud til ära och hans Församl. til godo brukadt warda?

c) wil du och altid stadeligen blifwa wid Guds rena ord och fly all falsk och kättersk lära?

d) wil du desslikes så ställa dit lefwerne, at du gifwer gode exempel ifrån dig och ingen förargar?

e) wil du och altid söka allmännelig landsfrid och förskaffa lyd- nad och hörsamhet emot ordentelig Öfwerhet så mycket dig står til gjörandes?

9. ordinator säger härpå: Aflägg då därpå din lifliga ed med hand å Bibeln, hwilket och af ordinando werkställes enligt formulairt.

10. När detta skedt, tillägger ordinator: Gud hjelpe och styrke dig härtil altid. Amen. Och jag af den fullmagt, som mig på Guds wägnar i detta ärendet betrodd är, antwardar dig kyrkoherde Äm- betet i namn Faders och Sons och den helga andes. Amen.

11. Läser ordinator: Fader wår etc. hwarunder han, tillika med dess assistenter, lägga händerna på ordinandi hufwud.

12. Upläser ordinator bönen: O Ewige och barmhertige Gud etc.

13. Ordinator upmuntrar ordinandus vidare med följande ord: Gack och föd Christi hjord, och haf acht uppå honom, icke nödigt utan sjelfwiljande, icke för slem winningh skull, utan af god wilia, icke såsom herre öfwer sit folk, utan ware hjorden til efterdömelse. Och sedan då öfwerste herden uppenbar warder, skall du få härlighetens owanskelige krona.

14. Sist läses wälsignelsen och Acten slutas med versen: lof, prijs, heder och ära etc., hwarunder samt. återgå i sin förra ordning til sakristigan.

Därefter följer: »Eds Formulair wid Kyrkoherde Inwigningar år 1782.» Formuläret bygger på prästeden i 1686 års kyrkolag.

BÖNERITUAL FRÅN DOMKYRKAN I UPPSALA

En inblick i gudstjänstlivets praxis ger en handskrift, som innehåller »Böne Formulaire uti Morgon- och Afton-Bönestunderne I Upsala domkyrko. 1789»¹⁾. Handskriften är defekt. Morgonböneritualet föreligger sålunda ej fullständigt. Uppsalaritualet förefeter i dess helhet likheter med Stockholmstraditionen, ett förhållande, som måhända går tillbaka ända till Olaus Svebilus' episkopat²⁾. Aftonbönsritualet, som är fullständigt, avtryckeshär jämte förböner i kyrkan vid präst- och biskopsvigning samt vid rektorsskifte i universitetet:

AFTON BÖN

Barmhertige Gud och himmelske Fader, på hwilkens barmhertighet är ingen ände; du som äst tolig, långmodig och af stora Nåde, förlåter alla missgerningar, öfwerträdelser och synder. Wi hafwe, ty wære syndat med våra Fäder, Wi hafwe misshandlat och warit ogudaktige och förtörnadt dig; dig allena hafwe wi syndat och illa gjort för dig. Men tänk icke på våra förra missgerningar. Förbarma dig öfwer oss snarliga, ty wi äre fast elände worden. Hjelp oss Gud wår Frälsare för ditt namns ära skull; fräls oss och förlåt oss alla våra synder och gif oss din helge Andes Nåd till att bättra wårt syndiga lefwerne, och få med dig ett ewigt lif; genom din Son, Jesum Christum, wår Herre. Amen.

Jag tackar dig min Käre himmelske Fader, genom Jesum Christum, din älsklige Son, att du mig i denna dag för all skada och farlighet, så nådeligen bewarat hafwer och beder dig, att du wärdigas förlåta mig alla mina synder, och mig i denna natt nådeligen bewara för synder och allt ont; att mitt lefwerne och alla mina gerningar måga dig behagelige wara. Ty jag befaller mig, min kropp och själ, och altsammans i dina händer; din helige Ängel ware med mig, att den onde fienden icke får någon magt med mig. Amen.

Förläna oss, Gud, så nådelig frid i våra dagar, Ty ingen är på jorderik, den ofrid kan förtaga, Utan du allena, Gud gif frid i dina länder. Lycka och salighet i alla ständer:

Gud gifwe wår om Konung och all öfwerhet Frid och godt Regiment; att wi under honom et roligt och stilla lefwerne föra måge, I all Gudaktighet och ärlighet. Amen.

¹⁾ Uppsala landsarkiv: Domkyrkans deposition vol. 7.

²⁾ Se härom D. Lindquist, Stockholms liturgiska tradition, sid. 279 not 2, 305 not 4.

Wårs Herras Jesu Christi frid Ware med oss till evig tid; Gud tröste den som bedröfwad är, Efwad han är när eller fjär. Gud beware sin Christenhet, Så och wår kära Öfwerhet; Gud gifwe oss lycka och salighet.

Tack, min Gud, för hälsan kära, den du än förlänar mig. Lått mig nyttjan till din ära, och min nästa flitelig till rätt fromma, mig till nytta, att jag efter lefnad min må med glädje få inflytta uti himla salen din.

Gud Fader, som mig hafwer skapat låte mig aldrig blifwa förtappad; Jesus Christus Guds Son, som mig så dyrt hafwer återlöst ware alltid mitt högsta bistånd, hjälp och tröst; Guds dens helge Andes milda Nåd ware med mig i råd och dåd. Gud den helige Trefaldighet gifwe mig efter detta lifwet en ewig glädj och salighet. Amen.

Skapa i mig Gud, et rent hjerta, och gif mig en ny wiss anda: förkasta mig icke ifrån ditt ansigte, och tag icke din helga Anda ifrån mig. Tröst mig igen med dine hjälp, och den frimodige Anden uppehålle mig. Wisa mig Herre din wäg, att jag må wandra i dine sanning, behåll mitt hjerta wid den ena, att jag ditt Namn fruktar; lär mig gjöra efter ditt behag, ty du äst min Gud, din gode Ande före mig på en jämn wäg. Amen.

Waka öfwer oss, Käre himalske Fader, och beware oss för den listige frestaren, som alltid omkring går, sökande hwem han uppsluka kan, gif oss nådena, att wi honom med en stadig tro, manneliga emotstå och denna natt under ditt beskärm trygge hwilas, genom din Son Jesum Christum wår Herre. Amen.

Aftonen nu för-handen är, blif när oss Herre Jesu Kär: tin sannings ljus och helga ord, lått lysa för oss, och blifwa kungjort, ditt helga ord och Sacrament lått aldrig blifwa oss afhändt; O, älskelige Herre Jesu blif när oss, ty wi gifwe oss i dina händer, och förlåt oss på dig, att wi må blifwa ewinnerliga med dig, Herre Jesu. Amen.

Fader wår som äst i himlom. Helgadt warde ditt Namn. Tillkome ditt rike. Ske din wilje såsom i himmelen så och på jorden, wårt dageliga bröd gif oss i dag. Och förlåt oss våra skulder, såsom och wi förlåte dem oss skyldige äro. Och inled oss icke uti frestelse. Utan fräls oss ifrån ondo. Ty Riket är ditt och magten och härligheten i ewighet. Amen.

Wi arme syndare bedje dig att du wärdigas oss nådeligen höra, hör oss milde Herre Gud.

Herrn wår Gud ware med oss, såsom han med våra Fäder warit hafwer. Han öfwergifwer oss icke, och tage icke handena bort ifrån oss till att böja våra hjertan till sig, att wi måge

wandra i alla hans vägar, och hålla hans Bud, seder och rätter. Som han oss och våra Fäder budit hafwer.

Herren wälsigne Eder och beware Eder: Herren uplyse sitt ansigte öfwer Eder, och ware Eder nådelig: Herren wände sitt ansigte till Eder, och gifwe Eder en ewig frid. I namn Faders och Sons och dens helge Andes. Amen.

BÖN WID PRÄSTWIGNING

För de många Wälgerningar, som Gud oss i vårt kära Fädernesland bewisar, äre wi städse pligtige honom mycken lof och tacksägelse hembäre synnerl. därföre, att hans gudomel:a godhet oss så rundel. förlänar sitt Hel. och saliggörande Ord, och deraf den rätta, rena och oförfalskade himelska läran, hwarigenom wi blifwa uplyste och uppbygde uti Guds och Salighetens sanna kunskap, samt en lefwande saliggörande Tro och rätt Gudaktighet och deruti styrkte och ledsagade till et ewinnerligt Lif.

Hans omäteliga godhet, ware därföre så wäl som för otaliga andra sina gudomel:a Wälgärningar And. och lekamlige af oss allom Lof pris och tacksägelse ifrån nu och i alla ewighet.

Den samma gode Guden bedje wi, han wille förlänga samma sin godhet och mildhet emot oss intill werldenes Ända.

Och som nu efter sluten Gudstjenst Bön (någre) wälpröfwade och Examinerade personer skall (skola) till Predikio Embetet på wanligt sätt blifwa Ordinerade ty äre wi samtel:a förorsakade för honom (dem) en trogen förbön fälla, att den alswäldige och Nådefulla Guden wille honom (dem) efter sin gudomelige tacksägelse (nåd) uti detta deras (hans) swära Kall och Embete Nådel. Wälsigna, och med wisdom och kraft af högdene bekröna, så att han (de) hos sina åhörare mycken kraft skaffa kan (kunna) Guds namn till lof och ära, hans käre och dyrköpte församl. till förkofring uti et Christel:t och Gudi behageligt lefwerne, och sig sjelfwom samt sine Åhörare på Ändalyktone till en ewig glädje och Salighet. Allt detta wi honom (dem) af hjertat önske och äre säkre att Gud wår bön hörer, när wi härtill i Jesu namn läsa Fader wår som äst i himlom. etc.

FÖR BISKOPPAR

För de många wälgjerningar, som Gud oss i vårt Kära Fädernesland bewisar, äre wi städse pligtige honom mycken lof och tacksägelse hembäre och synnerl. derföre, att Hans gudomel:a godhet oss så Rundel. förlänar sitt Hel. och saliggörande Ord, och deraf den rätta, rena och oförfalskade Himelska läran, hwarige-

nom wi blifwa uplyste och uppbygde uti Guds och salighetens sanna kunskap, samt en lefwande saliggörande Tro och rätt Gudaktighet och deruti styrkte och ledsagade till ett ewinnerligt lif.

Hans omäteliga godhet ware derföre så wäl som för otaliga andra wälgerningar And. och Lekamlige af oss allom Lof Pris och tack-sägelse ifrån nu och i alla ewighet.

Den samma gode Guden bedje wi, han wille förlänga samma sin godhet och mildhet emot oss intill werldenes ända.

Och såsom Gud är Ordningens Gud, ty will han i sin församling god skick och ordning hafwa, derföre han och förordnar, somliga till Biskoppar, som öfwer de andre Herdar och lärare, samt Åhörare skole gran agt hafwa, att alt både med Lärdom och lefwerne må ordenteligen tillgå; men att wara en Biskopp är et swårt Embete, alt derföre äre wi förorsakade den gode Guden så mycket mer bedja för högwördige Herr Doctör som efter sluten Gudstjenst (Bön) skall wigas till Biskopp öfwer...

Det Gud wille föröka sin Heliga Andas Nåd uti Hans hjerta, att han må så få sitt Biskopps Embete föra, at när den öfwerste våra sjäalars Biskopp och Herde kommer till att hålla Räkenskap med sina tjenare, Han då må wara funnen ibland dem som troliga tjent hafwa och få höra den ljufliga Rösten: Och du gode och trogne Tjenare uti en ringa ting hafwer du warit trogen, jag skall sätta dig öfwer mycket godt; gack in uti dins Herras glädje. Sådant wi honom af hjertat ønske; och äre förwissade derom att Gud hörer vår Bön, när wi härtill läse i Jesu namn: Fader vår som äst i himlom. etc.

BÖN WID RECTORATS OMBYTE

Dig aldrahögste Gud, hembäre wi en innerlig och ödmjuk tack-sägelse, som hafwer alt här intill omfattat denna Kongl Academien med ditt Nådiga bistånd, att hon genom din faderliga vård, ännu såsom en grönskande örtagård bewarad är, Wi bedje dig, Barmhertige Gud, att du wille din gudomel. försorg jämwäl hädanefter lysa låta till detta lärdomssätets beständiga flor och wälstånd. I synerhet bedje wi dig, Nådige Gud; Bewara och wälsigna vår älskel. Konung, att denna Academien, under hans skugga, i frid och rolighet tillwäxa må. Beskydda denna Kungl. Academiens Cancelair, att Academien under Hans waksama försorg, må beständigt god frukt bära. Uppehålt och bewara Archi Biskoppen, Academiens Pro Cancellair, församling och Academien till mycken fromma. Och, såsom du, milde Gud och Fader, denna tid öfwer, hafwer wälsignat den härtill warande Rectorem Magnificum, så bedje wi, att du wille god råd och styrko förläna, samt med all wälsignelse bekröna den nu wälförordnade Rectorem Magnificum; så och bewara alla under denna Academien lydande Pro-

fessorer och Lärare, samt all den studerande ungdom att, för all ting, Guds fruktan, dygd och fria Konster måga sin tillväxt och framgång vinna; Ditt aldraheligaste Namn till ära, församlingen och Fäderneslandet till mycken gagn, och omsider dem sjelfwom till ewig salighet. Hålt och, O Gud, din wårdande Nådes hand öfwer detta ditt Tempel och Bönehus, samt både Lärare och åhörare i hälsosam orde och heligo lefwerne wärdigas bewara. Bönhör oss, då wi dig härom widare bedje, I Jesu Namn. Fader wår som äst i himlom, etc.

David Lindquist.

Liturgiska reformer och förnyelsesträvanden inom Greklands ortodoxa Kyrka.

Denna tidskrifts läsare torde knappast vara utan kännedom om den liturgiska strömning, som i våra dagar gör sig gällande i snart sagt alla Kyrkor och samfund. Rörelsen är mångskiftande. Dess förutsättningar äro ofta högst varierande och principerna för dess utformning ha stundom föga gemensamt.

Förutsättningarna för en liturgisk rörelse i Greklands kyrka äro helt olika våra svenska. En gammal och rik tradition gör icke behovet av nyskapelse påkallat. Icke heller har man stympat högmässan genom att beröva den dess betydelsefullaste del och höjdpunkt, nämligen nattvardsmässan. En grekisk menighet är också gudstjänstfirande, tillbedjande, icke en passiv åhörarskara. Förutsättningarna äro ej heller desamma som i den romerska kyrkan. Gudstjänsten är icke splittrad i mångfaldiga privatmässor, som varje präst läser, utan den fornkyrkliga ordningen med en enda, sjungen högmässa är väl bevarad. Behovet av reformer och förnyelse kan sålunda synas vara mindre skriande i den ortodoxa Kyrkan än i de västerländska; likväl ske smärre reformer och andra arbeta sig trevande fram.

Den första och viktigaste punkten på reformprogrammet har varit en allmän översyn av de liturgiska texterna. Långt fram i tiden ha handskrivna böcker brukats, i undantagsfall finner man dem alltfört i bruk. De första böcker som trycktes utgåvos i Venedig och de ha ofta varit ganska felaktiga. Utgåvor av mer eller mindre privat karaktär ha även funnits och många variationer ha tolererats. Arbetet att finna den bästa och riktigaste texten har länge pågått och det har utförts med en viss grundlighet, till skillnad mot motsvarande arbete i den romerska kyrkan. För de unerade ha där utgivits nya böcker, vilka i många stycken